

CECYLIA KUTA,
*Niecenzurowane. Z dziejów drugiego obiegu wydawniczego
w Krakowie w latach 1976–1990,*
Instytut Pamięci Narodowej, Kraków 2019, 799 s.

Niewielu polskich historyków i medioznawców interesowało się jednocześnie prasą oraz wydawnictwami książek, dlatego też z uwagą należy przyjąć pokaźną (liczącą prawie osiemset stron) monografię Cecylii Kuty, zatytułowaną *Niecenzurowane. Z dziejów drugiego obiegu wydawniczego w Krakowie w latach 1976–1990* (Kraków 2019). Publikacja ta ukazała się w ramach centralnego projektu badawczego Instytutu Pamięci Narodowej „Opozycja i opór społeczny w PRL 1956–1989”. Na dobrą sprawę uwzględniony w niej materiał wystarczyłby na dwie pozycje zwarte. Jedna mogłaby dotyczyć prasy drugiego obiegu, druga natomiast wydawnictw o tym charakterze.

W ostatnich dziesięciu latach ukazały się źródłoznawcze opracowania Dariusza Jarosza traktujące o kwestii książek w PRL i publikacje Marka Tobery odnoszące się do polskiego rynku książki, księgarstwa, prasy branżowej po II wojnie światowej. Do poszerzenia dotąd niezbyt obszernego dorobku naukowego na temat wydawnictw i prasy w latach 1945–1989 przyczyniły się też pozycje (żeby wymienić niektóre) Wandy Ciszewskiej, Doroty Degen, Jolanty Laskowskiej i Magdaleny Rzadkowolskiej. Pojawiały się też prasoznawcze ujęcia regionalne, np. opublikowana rozprawa doktorska Barbary Centek o *Naukowych i popularnonaukowych czasopismach Lubelszczyzny 1944–1989* (Warszawa 2012). W 2019 r. wydano dwie gruntownie przygotowane pod względem źródłoznawczym dysertacje habilitacyjne – Agnieszki Chamery-Nowak (*Książka a stalinizm*, Warszawa 2019) oraz Kamili Kamińskiej-Chełminiak – o książce w kontekście ograniczeń (*Cenzura w Polsce 1944–1960*, Warszawa 2019). Do grona autorów zainteresowanych omawianą problematyką należy również Bogumiła Staniów – niedawno ukazało się jej opracowanie pt. *Książka popularnonaukowa dla dzieci i młodzieży w polskiej szkole w latach 1945–1989* (Warszawa 2019). Chociaż pojawiają się kolejne pozycje dotyczące omawianej tematyki, to ich liczba nadal jest daleko niewystarczająca. Dobrze zatem, że otrzymaliśmy monografię Cecylii Kuty. Drugi obieg, będący zdaniem Stanisława Siekierskiego wyrazem „zapotrzebowania

społecznego na prawdziwą informację”, jest bezspornie ważkim problemem badawczym, jak najbardziej godnym uwagi historyka.

Na początku recenzent ma obowiązek odpowiedzieć na pytanie, jak autorka uporała się z ambitnym zadaniem. Po lekturze należy stwierdzić, że należy. Przyjęta i uzasadniona cezura chronologiczna nie budzi zastrzeżeń. Słusznie też Kuta nie uwzględniła trzeciego obiegu, o czym czytamy we wstępie, w którym przytoczyła liczne definicje drugiego obiegu, a na koniec zaprezentowała zakres swoich zainteresowań – „druki ciągłe oraz druki zwarte wydawane poza cenzurą, ukazujące się na terenie Krakowa od drugiej połowy 1976 do 31 sierpnia 1990 r.” (s. 11). Zaliczyła do nich periodyki i wydawnictwa powstałe w przyjętym okresie z inicjatywy SB.

Mimo że opracowanie z założenia ma charakter regionalny (jak zresztą większość cennych inicjatyw wydawniczych IPN), to dotyczy znaczącego ośrodka wydawniczego, jakim był Kraków. W przedstawionym stanie badań nad drukami drugiego obiegu bardzo istotną rolę oprócz książek odegrały bibliografie, katalogi oraz wszelkiego rodzaju spisy i wykazy wydawnictw (w formie drukowanej oraz elektronicznej). Kuta skrupulatnie je odnotowała w części wprowadzającej. Niektóre wymienione zestawienia tytułów z oczywistych względów politycznych mogły ukazać się tylko w czasopismach emigracyjnych. W tym miejscu należy docenić podejście badawcze i świadomość znaczenia tego rodzaju źródeł dla omawianego tematu.

Chociaż struktura monografii przedstawiona w spisie treści na pierwszy rzut oka wydaje się zbyt rozbudowana (aż dwanaście rozdziałów), to autorka dobrze ją przemyślała. Po bardziej wnikliwym zapoznaniu się z zawartością należy stwierdzić, że odzwierciedla ona we właściwym porządku obszerny, a nieopracowany dotychczas materiał badawczy. Zasadniczo składa się z czterech części, które z powodu tematyki oraz różnej ilości zgromadzonego materiału wykazują spore dysproporcje objętościowe. Na przykład w pierwszej z nich, zatytułowanej *Prasa drugiego obiegu w Krakowie w latach 1976–1990*, rozdział wprowadzający (*Niezależna prasa krakowska w latach 1976–1980*) bez przypisów liczy 7 stron, drugi (*Najważniejsze tytuły wydawane od sierpnia 1980 do 13 grudnia 1981 roku*) – 21, czwarty (*Niezależna prasa krakowska od 1 stycznia 1989 do 31 sierpnia 1990*) i piąty (*Krakowska prasa drugiego obiegu w ujęciu statystycznym*) – po 11–12, a trzeci (*Prasa podziemna w okresie od 13 grudnia 1981 do 31 grudnia 1988 roku*) – aż 49. Świadomie przytaczam tytuły rozdziałów, chcąc ukazać przyjęty szczegółowy podział chronologiczny. Obowiązuje on także w dalszych partiach monografii. Kuta oczywiście uzasadnia przyjęcie cezur czasowych – głównie wydarzeniami politycznymi w Polsce.

W części wprowadzającej autorka przedstawiła tytuły pism krakowskich drugiego obiegu, ich cechy formalno-wydawnicze, skład osobowy redakcji oraz poruszaną na ich łamach problematykę, co należy do podstawowych obowiązków każdego prasoznawcy i nie budzi zastrzeżeń. Zaprezentowany porządek omawiania zagadnień jest równocześnie konsekwentnie stosowanym przez Kutę kluczem kategoryzacyjnym. Szeroko przedstawia ona problematykę prasy drugiego obiegu w Krakowie. Zapoznaje z licznymi periodykami studenckimi, związkowymi (głównie solidarnościowymi), zakładowymi oraz branżowymi, biuletynami strajkowymi i młodzieżowymi. Wiele przytoczonych tytułów, zwłaszcza tych mniej znanych, pozostawało dotychczas ano-

nimowymi. Niektóre pozycje prasowe na podziemnym rynku miały dziwne tytuły, np. „Jajogłowiec” – nieregularnik członków Solidarności Uniwersytetu Jagiellońskiego (s. 165). Cieszy fakt, że w tym licznym zbiorze pojawiły się pisma ambitniejsze, społeczno-kulturalne i literackie (nie zabrakło „Arki”, „Brulionu”, „Miesięcznika Małopolskiego”) oraz społeczno-polityczne – ukazywały się po 13 grudnia 1981 r. (s. 169–182). Te z ostatniej grupy, których nie wydawała żadna struktura opozycyjna, lecz Polowe Archiwum Prasowe Kraków Małopolska oraz Komitet Pomocy Więzionym za Przekonania, Kuta słusznie zaprezentowała osobno. Wspomniała też o „swoistym ewenemencie na podziemnym rynku wydawniczym” – przeznaczonym dla dzieci „Kreciku”, rocznej efemerydzie (ukazało się tylko siedem numerów). Nie pominęła zatem żadnego, nawet najdrobniejszego pisemka. Przełomem dla prasy drugiego obiegu stał się, jak czytamy, rok 1982. Wtedy odnotowano bowiem „rozkwit krakowskiej prasy podziemnej” (s. 147); większość tytułów dotrwała do 1989 r.

Tekst już po kilku stronach zaczyna przerażać oschłością. Liczba nagromadzonych na każdej stronie informacji sprawia, że staje się on niestrawny dla odbiorcy. Uczciwie trzeba jednak przyznać, że jak najbardziej ma charakter naukowy. Ze względu na specyfikę niezależnych druków Kuta przy każdym prezentowanym tytule podała technikę powielania (sitodruk, offset, maszynopis), co dla omawianej prasy wydaje się istotne. Podczas lektury tej części rodzi się pytanie dotyczące powstałego w 1980 r. w Krakowie pisma „Po Prostu Bis” (s. 67) – czy jego tytuł nawiązywał do zamkniętego w 1957 r. przez Władysława Gomułkę studenckiego i zarazem opozycyjnego „Po Prostu”? Kuta tego nie wyjaśniła. Można wysnuć zatem wnioski, że tekst jest raczej pozbawioną głębszej analizy kompilacją – autorka oczywiście będzie musiała zmienić podejście na kolejnym etapie rozwoju naukowego.

Zdecydowanie ciekawsze są fragmenty, gdzie Kuta w formie uzupełnień relacjonuje wspomnienia redaktorów i opinie funkcjonariuszy SB o pismach (np. na s. 104–106 jest mowa o „Bez Tytułu” i „Od Nowa”, a s. 148 o „Aktualnościach”). W tym miejscu należy nadmienić, że w całej monografii umiejętnie i fachowo dobrała cytaty. Niektóre tylko są zbyt długie, co może sprawić, że odbiorca zgubi myśl przewodnią (np. na s. 189, 403, 457). Nieczytelne są też fragmenty zawierające zbyt długą listę tytułów prasowych (np. s. 452) i nazwisk.

W pierwszych czterech rozdziałach autorka dokładnie opisała zatem krakowską prasę bezdebitową według przyjętej typologii, a w ostatnim, piątym za pomocą tabel i wykresów zaprezentowała omawiane zagadnienia w ujęciu statystycznym. Wskazała prawidłowości dotyczące krakowskich periodyków drugoobiegowych (wzrost liczby tytułów i nakładów w poszczególnych okresach, efemeryczność sporej grupy pism, nieregularność, niewielką objętość – osiagającą zaledwie kilku stron, nieadekwatność częstotliwości ukazywania się do tytułu – np. „Miesięcznik Małopolski” ukazywał się dwa razy w roku, s. 301). Kuta zauważyła błędy w numeracji, czasami celowo wprowadzane dla zmylenia SB, wreszcie starała się określić odbiór czytelnicy. Ta partia materiału jest cennym wynikiem rzetelnie przeprowadzonych badań – należy wziąć pod uwagę duże trudności w dotarciu do danych oraz ich oszacowaniu. Dostrzegamy tu ponownie niezwykle skrupulatność i dociekliwość autorki w pozyskiwaniu informacji o każdym omawianym tytule prasowym.

Na końcu poszczególnych rozdziałów znajdują się przydatne i przejrzyste ujęcia tabelaryczne, podsumowujące zgromadzony materiał. Autorka zaprezentowała w nich najważniejsze tytuły prasowe (zazwyczaj określając je jako „najbardziej trwałe pisma” – należałoby wyjaśnić, co przez to rozumie) omówione w danej części, liczbę wydanych numerów jako rezultat badań ilościowych, wydawcę i nakład. Jako zamknięcie każdego rozdziału warto byłoby zamieścić teoretyczne podsumowanie przedstawionych informacji.

Równie rzetelnie została opracowana druga część książki, poświęcona niezależnym drukom zwartym w Krakowie w latach 1976–1990 (rozdziały 6 i 7). Kolejna, trzecia (rozdziały 8 i 9) dotyczy druku i kolportażu. Nie neguję znaczenia kwestii drukarskich oraz rozpowszechniania pism w przypadku wybranego tematu, jednak połączyłabym oba rozdziały w jeden lub wplotła tę problematykę do zasadniczej części publikacji. Kuta przypomniała tutaj i dokładnie przedstawiła techniki wykorzystywane do powielania druku w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, takie jak „chiński powielacz”, szmajgert, z użyciem plastikowej folii, sito-sączka, hektografia, sitodruk, powielanie fotograficzne, linoryt, druk offsetowy, kserograf. Opisała nawet genezę ich nazw, a także stosowane wtedy środki ostrożności (m.in. antydatowanie druków). Wymieniła nazwy krakowskich wydawnictw tzw. małej poligrafii, które często drukowały podziemne materiały. Wskazała, że ówczesne działania wydawnicze łączyły się ze znacznym ryzykiem oraz opłacano milczenie osób, które udzielały wsparcia niezależnemu ruchowi wydawniczemu. Na końcu podała w tabeli liczby pism i druków powielanych różnymi technikami (najwięcej na powielaczach i offsetem). Na koniec rozdziału 8 przedstawiła zagadnienia dotyczące drukarzy i organizacji podziemnych drukarni, a przy okazji liczne nazwiska. Wskazała, że przy druku dobrze układała się współpraca osób reprezentujących różne zawody i środowiska społeczne. Obok profesorów akademickich powielaniem zajmowali się studenci, uczniowie oraz robotnicy, rzadko bowiem trafiali się absolwenci szkół poligraficznych i zawodowi drukarze. W rozdziale 9 Kuta opisała istotne kwestie kolportażu spontanicznego i zaplanowanego i stwierdziła, że zdecydowanie łatwiej było rozprowadzać prasę niż książki. Te pierwsze dystrybuowano darmowo, drugie za opłatą w podziemnej sieci zakładowej i na krakowskich uczelniach. Autorka podała imiona i nazwiska twórców systemów kolportażowych oraz omówiła ich zakonspirowane struktury centralne i regionalne. Wspomina o walce ze strachem: „Nigdy nie mieli pewności, czy osoba, której przekazują publikacje, nie współpracuje z MO lub SB” (s. 418).

Kluczowa pod względem merytorycznym część czwarta książki, *Działania aparatu represji wobec krakowskiego drugiego obiegu*, składa się z trzech rozdziałów. W pierwszym – *Ogólna charakterystyka działań Służby Bezpieczeństwa wobec drugiego obiegu w Krakowie* – Kuta opisała polityczny wpływ PZPR, minimalizowanie działań represyjnych, lekceważenie siły opozycji (nazywanej autobusową), szykany i konfiskaty sprzętu. Po powstaniu Solidarności przyjęto natomiast zasadę „Lepiej kontrolować, niż likwidować” (s. 437), która pozwoliła na bardziej wyrafinowane metody manipulacji opisane poniżej. SB działania operacyjne podejmowała zazwyczaj w związku z donosem lub przechwycciem egzemplarza nielegalnego pisma. Wyniki analizy tytułów pism przejętych przez SB w Krakowie od marca 1978 do sierpnia 1979 r. autorka ujęła tabelarycznie. Za pomocą

licznych cytatów opisała metody działania operacyjnego: rozbijanie środowisk, produkcję tzw. fałszywek (czyli pism o tym samym tytule co podziemne, ale ze zmienioną zawartością), wyrafinowane działania manipulacyjne i dezinformacyjne, propagandowe nagłaśnianie w mediach likwidacji powielarni, areszty, grzywny, konfiskaty, „podkradanie autorów” z drugiego obiegu do produkcji oficjalnej (co praktykowano w drugiej połowie lat osiemdziesiątych), wpływanie przez tajnych współpracowników na treść materiałów w pismach niezależnych. Kuta podała liczby zarekwirowanych druków na podstawie przeanalizowanych materiałów SB oraz nazwy organów zajmujących się ich kontrolą. Wskazała, że na tle Warszawy i Wrocławia rozpracowanie wydawnictw drugiego obiegu w Krakowie uznano za imponujące (s. 448). Przedstawiła metody działań SB – tworzono m.in. recenzje literatury drugoobiegowej, w których oceniano publikacje pod kątem szkodliwości dla władz. Uznała samizdat za ważny cel rozpracowywania. W rozdziale 11, *Działania wobec poszczególnych redakcji i struktur wydawniczych w latach 1976–1980*, na podstawie źródeł archiwalnych Kuta zaprezentowała wyrafinowane działania SB na przykładzie zwalczania niezależnej poligrafii Studenckich Komitetów Solidarności i redakcji „Markuryusza Krakowskiego i Światowego”.

Ostatnia partia książki, *Działania wobec poszczególnych redakcji i struktur wydawniczych w latach 1980–1990*, jest najobszerniejsza (153 strony tekstu, a 218 z przypisami). Autorka szczegółowo przedstawiła operacje SB wobec wydawnictw Konfederacji Polski Niepodległej, struktur poligraficzno-kolportażowych Solidarności oraz represje względem pisma „Hutnik”, Wydawnictwa Myśli Nieinternowanej, a także struktur kolportażowych, zrzeszeń studenckich, środowisk młodzieżowych i podziemia wydawniczego. Jest to istna kopalnia wiedzy – Kuta podała wiele kryptonimów spraw, nazw jednostek prowadzących, okresy prowadzenia, informacje o rozpracowywanych osobach, donosicielach, podsłuchach, raportach, spotkaniach, śledztwach itp. Przywołała zarówno nazwiska prowadzących sprawę, jak i redaktorów, kolporterów oraz tajnych współpracowników. Zaprezentowała dokładne daty rewizji, konfiskat materiałów i sprzętu, manipulowanych i pozorowanych sytuacji, aresztowań i przesłuchań. Często nie likwidowano ośrodków, a raczej je kontrolowano, starano się przez osobowe źródła informacji wpływać na zawartość druków, przechwytywać je i udaremniać rozprowadzanie. Mimo że w wielu przypadkach brakuje dostępu do pełnej dokumentacji wytworzonej przez SB, uderzają szeroka skala aktywności aparatu represji oraz znakomita orientacja agentury we wszelkich przedsięwzięciach wydawniczych drugiego obiegu. Służby specjalne miały rozbudowaną strukturę i były świetnie zorganizowane. Kuta potwierdza informacje licznymi cytatami i przypisami. Tekst jest trudny w odbiorze nie tylko ze względu na sporą liczbę dat, nazw i nazwisk, ale także ważkość podejmowanej problematyki. Najciekawsze w odbiorze wydają się osobiste zeznania osób.

W konkluzji należy zauważyć, że ze względu na specyfikę periodyków zastosowany podział chronologiczny jest zasadny i został dobrze wyjaśniony we wstępie. W zależności od potrzeb badawczych w różnych partiach książki Kuta wykorzystała następujące metody: krytyczną analizę źródeł, metodę bibliograficzną, analizę zawartości prasy, a także oczywiście metody ilościową oraz jakościową. Bezsporną wartością monografii jest fakt, że autorka sięgnęła po nieopracowane dotąd materiały dotyczące działań

aparatu represji w okresie PRL wobec drugiego obiegu (z archiwów IPN w Warszawie i Krakowie), które skonfrontowała z dokumentacją ewidencyjną Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie i Wydziału „C” Komendy Wojewódzkiej MO/Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Krakowie, co „wzbogaciło wiedzę na temat stopnia inwigilacji i infiltracji” (s. 21). Wykorzystała też zasoby Archiwum Opozycji Ośrodka Karta w Warszawie, choć w niewielkim stopniu. Ponadto bazę źródłową stanowiły bibliografie tematyczne, w których Kuta wykazała niezłą orientację. Wiedzę na wybrany temat uzupełniła dzięki zgromadzeniu świadectw osób, które czynnie uczestniczyły w niezależnej działalności podziemnej. Szkoda jedynie, że nie próbowała dotrzeć do drugiej strony, czyli byłych esbeków. Ich relacje mogłyby dać materiał porównawczy – pokazać obraz zupełnie odmienny, choć zapewne w dużym stopniu subiektywny. Przypisy świadczą o tym, że autorka sięgnęła po materiały audiowizualne i dostępną literaturę przedmiotu, którą dobrze zna. Można natomiast żałować, że nie wspomniała, czy zapoznała się bezpośrednio z omawianą prasą. Nie sposób oczywiście przeczytać tak obszernego zbioru pism, chodziłoby raczej o dokonanie pewnego wyboru.

Z perspektywy recenzenta, który zazwyczaj czyta przypisy, lepiej byłoby umieścić je pod tekstem – zdecydowanie łatwiej można je wtedy odnaleźć na bieżąco, zwłaszcza że są niezwykle obszerne, a większość z nich stanowi cenny aparat pomocniczy (tylko pod koniec trzeciego rozdziału przypisy, w liczbie 468, zajęły 66 stron). Zastrzeżenia mogą budzić zbyt długie spisy nazwisk (np. s. 92, 180), nieczytelne dla odbiorcy. Gdyby wpleść między nie zdanie wyjaśnienia, mogłyby stać się przyjaźniejsze dla czytelnika.

Książka wpisuje się w nurt eksploracji regionalnych (o ile tak można powiedzieć o Krakowie), świadczy o rzetelnej, niemal benedyktyńskiej pracy historyka i zarazem bibliografa, który przy rozwiązywaniu trudnych problemów badawczych wykazał się nie tylko dużą wiedzą i umiejętnością dotarcia do źródeł, ale także szczegółowym podejściem do tematu. Kwerenda przeprowadzona przez autorkę jest co najmniej imponująca, zgromadzony materiał bardzo obszerny, natomiast aparat naukowy w postaci licznych przypisów oraz bibliografii niezwykle pomocny. Monografię Cecylii Kuty zdecydowanie należy umieścić na wyższej półce niż podobne opracowanie Katarzyny Tałuc, „*Naszą bronią jest wolne słowo*” (Katowice 2009), dotyczące „niezależnej produkcji wydawniczej w województwie katowickim w latach 1976–1990”, jak głosi podtytuł. Jest bowiem nie tylko znacznie obszerniejsza i bardziej zaawansowana naukowo, ale również uwzględnia nieopracowane dotąd źródła archiwalne dostępne w archiwach IPN w Krakowie, Katowicach, Warszawie i we Wrocławiu. Należą do nich akta: administracyjne i operacyjne, kontrolno-śledcze, spraw sądowych, osobowe, funkcjonariuszy aparatu represji, prokuratorskie i – może najmniej przydatne – paszportowe. Autorka uwzględniła pisemne i ustne relacje osób zaangażowanych w drugi obieg. Publikację uzupełnia bogata i fachowo sporządzona bibliografia, w której na uwagę zasługują źródła audiowizualne.

Na końcu należy zauważyć, że książka została starannie wydana w twardej oprawie i poddana dobrej korekcie, gdyż nie ma w niej niedociągnięć językowych ani literówek. Tekst został uzupełniony bogatym materiałem ilustracyjnym, zamieszczonym na końcu

(27 kart nieujętych w numeracji ciągłej ani w spisie treści). Zaslugą Kuty jest to, że chro- ni przed zapomnieniem nazwiska wielu anonimowych dotychczas osób, które działały na rzecz krakowskiego drugiego obiegu, prowadząc podwójne życie – nocą drukowały, a w dzień pracowały lub się uczyły (s. 399).

Evelina Kristanova
Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie
Uniwersytet Warszawski

EVELINA KRISTANOVA – dr hab. nauk społecznych w zakresie nauk o mediach, prof. Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie, wykładowca Uniwersytetu Warszawskiego. Ukończyła licencjat z teologii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Sekretarz Redakcji Naukowo-Dydaktycznej serii „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum” w latach 2009–2012. Członek Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej. Bierze udział w Centralnym Projekcie Badawczym IPN „Władze PRL wobec środowisk twórczych, dziennikarskich i naukowych”. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na historii mediów, głównie na dziejach katolickich czasopism społeczno-kulturalnych XX w. w Polsce, prasie PRL oraz współczesnej książce w Bułgarii. Ostatnio podjęła badania nad periodykami w wersji zdigitalizowanej. Opublikowała cztery książki i sześćdziesiąt artykułów, m.in. następujące pozycje: *Program społeczny i kulturalny „Tęczy” (1927–1939) na tle prasy katolickiej w II Rzeczypospolitej* (Łódź 2006); *Książka na łamach katolickich czasopism społeczno-kulturalnych w Polsce w latach 1945–1953* (2012); *On Literary Issues in Tygodnik Powszechny (1945–1953)* (Saarbrücken 2016); *W kręgu zagadnień literackich „Tygodnika Powszechnego” (1945–1953)* (2016); *Wybrane zagadnienia literackie okresu dwudziestolecia międzywojennego w świetle publikacji kwartalnika „Verbum” (1934–1939)* [w:] *Region i książka. Szkice z dziejów książki regionalnej*, red. E. Andrysiak, E. Steczek-Czerniawska (Kalisz 2016); *Biographies of Saint Pope John Paul II – Selected Book Editions in Poland between 2005–2014*, „World Scientific News” 2017, t. 72; *Przepuszczone przez cenzurę. Zagadnienia literackie w „Tygodniku Powszechnym” (1945–1953) jako wyraz starcia światopoglądowego środowiska katolików z obozem marksistowskim* [w:] *Cenzura w PRL. Analiza zjawiska*, red. Z. Romek, K. Kamińska-Chełminiak (Warszawa 2017); *Polskie czasopisma literackie w Internecie – dostępność, sposoby upowszechniania i próba typologii*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2018, t. 61, nr 4.

EVELINA KRISTANOVA – doctor habilitatus in the social sciences media, profes- sor of the Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna in Warsaw, lecturer at the University of Warsaw. She graduated with a bachelor’s degree in theology from Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw. She is the editorial secretary of the Academic-Didactic series *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum* in the years 2009–2012 and a mem- ber of the Polskie Towarzystwo Komunikacji Społecznej. She is participating in the IPN Central Research Project “PRL Authorities vs Creative, Journalistic and Academic Circles.” Her research interests focus on the history of the media, mainly that of Catholic socio- cultural periodicals in 20th-century Poland, the press in the PRL, and contemporary books in Bulgaria. Recently, she has begun research into digital versions of periodicals. She has published four books and sixty articles, including: *Program społeczny i kulturalny „Tęczy”*

(1927–1939) na tle prasy katolickiej w II Rzeczypospolitej [The “Tęczy” Social and Cultural Programme (1927–1939) in the Context of the Catholic Press in the Second Republic] (Łódź 2006); *Książka na łamach katolickich czasopism społeczno-kulturalnych w Polsce w latach 1945–1953* [Books on the Pages of Catholic Socio-cultural Periodicals in Poland 1945–1953] (2012); *W kręgu zagadnień literackich „Tygodnika Powszechnego” (1945–1953)* [On Literary Issues in Tygodnik Powszechny (1945–1953)] (Saarbrücken 2016); “Wybrane zagadnienia literackie okresu dwudziestolecia międzywojennego w świetle publikacji kwartalnika *Verbum*” [“Selected Literary Issues from the Interbellum Period in Light of the Quarterly Publication *Verbum*”] (1934–1939) [in:] *Region i książka. Szkice z dziejów książki regionalnej* [Region and Book. Sketches from the History of Regional Books], ed. E. Andrysiak, E. Steczek-Czerniawska (Kalisz 2016); “Biographies of Saint Pope John Paul II – Selected Book Editions in Poland between 2005–2014”, *World Scientific News* 2017, v. 72; “Przepuszczone przez cenzurę. Zagadnienia literackie w *Tygodniku Powszechnym* (1945–1953) jako wyraz starcia światopoglądowego środowiska katolików z obozem marksistowskim” [“Approved by Censor. Literary Issued in *Tygodnik Powszechny* (1945–1953) as an Expression of a Clash of World Views between Catholic Circles and the Marxist Camp”] [in:] *Cenzura w PRL. Analiza zjawiska* [Censorship in the PRL. An Analysis of the Phenomenon], ed. Z. Romek, K. Kamińska-Chełmiński (Warsaw 2017); “Polskie czasopisma literackie w Internecie – dostępność, sposoby upowszechniania i próba typologii” [“Polish Literary Periodicals on the Internet – Accessibility, Means of Dissemination and Attempt at a Typology”], *Zeszyty Prasoznawcze* [Press Notebooks] 2018, v. 61, No. 4.